

LİBERALİZM VE HOŞNUT- SUZLARI

FRANCIS FUKUYAMA

Çeviren: Selçuk Durgut

[instagram.com/serbest.kitaplar](https://www.instagram.com/serbest.kitaplar)

x.com/SerbestKitaplar

serbestkitaplar.bsky.social

facebook.com/SerbestKitaplar

pinterest.com/SerbestKitaplar

goodreads.com

Francis Fukuyama

Liberalizm ve Hoşnutsuzları

Liberalism and Its Discontents

Çeviren: Selçuk Durgut

Serbest Kitaplar: 52
ISBN 13: 978-625-98070-0-3
1. Baskı: Ağustos 2025

Copyright © 2024, Serbest Kitaplar
Copyright © 2022, Francis Fukuyama

Editör: İbrahim Ayyıldız
Kapak Tasarımı: Gökhan Yücesan
Sayfa Tasarımı: Serbest Kitaplar

Baskı: Tarcan Matbaacılık Yayın San. (Sertifika No: 47663)

FRANCIS FUKUYAMA

1952'de Chicago'da doğan Fukuyama, Harvard Üniversitesi'nde siyaset bilimi eğitimi almış, doktora tezini Sovyetlerin Orta Doğu müdahaleleri üzerine hazırlamıştır. RAND Kurumu'nda çalıştıktan sonra George Mason ve Johns Hopkins gibi üniversitelerde ders vermiştir. Özellikle 1992'de yayımladığı *The End of History and the Last Man* (Tarihin Sonu ve Son İnsan) adlı eserle tanınır. 2010'dan bu yana Stanford Üniversitesi'nin Demokratik Kalkınma ve Hukukun Üstünlüğü Merkezi'nde (CDDRL) kıdemli araştırmacı olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
1. KLASİK LİBERALİZM NEDİR?	17
2. LİBERALİZMDEN NEO-LİBERALİZME	34
3. BENCİL BİREY	45
4. EGEMEN BENLİK	60
5. LİBERALİZM KENDİNE YÖNELİYOR	78
6. AKILCILIĞA YÖNELİK ELEŞTİRİ	97
7. TEKNOLOJİ, MAHREMİYET VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	110
8. ALTERNATİFLER VAR MI?	126
9. ULUSAL KİMLİK	141
10. LİBERAL BİR TOPLUM İÇİN İLKELER	153
SONNOTLAR	166
KAYNAKÇA	174
DİZİN	179

ÖNSÖZ

BU KİTAP, KLASİK LİBERALİZMİ SAVUNMAK AMACIYLA yazıldı. Eğer “klasik liberalizm” terimi fazla tarihsel çağrışımında bulunuyorsa, o zaman Deirdre McCloskey’in “beşerî liberalizm” terimi de kullanılabilir.¹ Liberalizmin bugün dünya çapında ciddi bir tehdit altında olduğuna inanıyorum; bir zamanlar kanıksanmış olan faziletlerinin yeniden açıkça ifade edilmesi ve takdir edilmesi gerekiyor.

“Liberalizm” derken, ilk olarak 17. Yüzyıl’ın ikinci yarısında ortaya çıkan, devletlerin yetkilerinin yasalar ve son aşamada anayasalar yoluyla sınırlandırılmasını savunan ve bireylerin haklarını koruyan kurumlar inşa eden bir doktrini kastediyorum. Bugün ABD’de “liberalizm” genellikle merkez-sol siyaseti tanımlamak için kullanılsa da, bu kullanım klasik liberalizmden önemli ölçüde farklıdır ve benim burada ele aldığım anlam ABD’ye özgü bu anlam değildir.

Aynı zamanda ABD’de liberteryenizm olarak adlandırılan ve hükûmet düşmanlığı üzerine kurulu ve kendine özgü doktrini de kastetmiyorum. Liberal kavramını, sosyalizme şüpheyle yaklaşan merkez-sağ partileri tanımlayan Avrupa’daki anlamıyla da kullanmıyorum. Klasik liberalizm, eşit bireysel haklar, hukuk ve özgürlüğün temel önemi konusunda hemfikir olan bir dizi siyasî görüşü kapsayan büyük bir çadırıdır.

Liberalizmin son yıllarda bir gerileme içinde olduğu açık. Freedom House’a göre, dünya genelinde siyasî haklar ve sivil özgürlükler 1974 ilâ 2000’li yılların başı arasındaki 35 yıl boyunca yükselmiş, ancak demokratik durgunluk ve hatta demokratik bunalım olarak adlandırılan 2021’den önceki 15 yıl boyunca düşüş gösterdi.² Oturmuş liberal demokrasilerde, doğrudan saldırıya uğrayanlar liberal kurumlardır. Macaristan’da Viktor Orbán, Polonya’da Jarosław Kaczyński, Brezilya’da Jair Bolsonaro, Türkiye’de Recep Tayyip Erdoğan ve Amerika’da Donald Trump gibi liderler meşru yollarla seçildiler ve seçimle aldıkları yetkileri ilk olarak liberal kurumlara saldırmak için kullandılar. Bu kurumlar arasında mahkemeler ve adalet sistemi, partizan olmayan devlet bürokrasisi, bağımsız medya ve denge ve denetleme sistemi altında yürütme gücünü sınırlandıran diğer organlar yer alıyor. Orbán yargıyı kendi destekçileriyle doldurmakta ve Macar medyasının büyük bölümünü müttefiklerinin kontrolü altına almakta oldukça başarılı oldu. Trump [ilk döneminde], Adalet Bakanlığı, istihbarat teşkilâtı, mahkemeler ve ana akım medya gibi kurumları zayıflatma girişimlerinde o kadar başarılı olamadı ama niyeti hemen hemen aynıydı.

Liberalizme son yıllarda sâdece sağcı popülistler değil, yenilenen ilerici sol da meydan okuyor. Bu kesimden gelen eleştiriler, liberal toplumların tüm gruplara eşit davranma

ideallerini yerine getirmediği yönündeki –özünde doğru olan– bir suçlamayla başladı. Bu eleştiri zaman içinde liberalizmin temelinde yatan ilkelere saldıracak şekilde genişledi. Örneğin hakların gruplardan ziyâde bireylerde olduğu varsayımına, anayasaların ve liberal hakların dayandığı evrensel insan eşitliği prensibine ve gerçeği kavrama yöntemleri olarak ifade özgürlüğünün ve bilimsel rasyonalizmin değerine yöneldi. Uygulamada bu, yeni ilerici ortodoksiden sapan görüşlere karşı hoşgörüsüzlüğe yol açmış ve bu ortodoksiyi uygulamak için farklı toplumsal ve devlet gücü biçimlerinin kullanılmasını beraberinde getirdi. Muhafız sesler etkili konumlardan uzaklaştırılmış, kitaplar ise doğrudan devletler tarafından değil, fakat dağıtım kanallarını elinde tutan güçlü kuruluşlar tarafından fiilen yasaklandı.

Sağdaki popülistlerin ve soldaki ilericilerin günümüz liberalizminden duydukları rahatsızlık, doktrindeki temel bir zayıflıktan kaynaklanmıyor. Bunlar, daha ziyâde, liberalizmin son birkaç nesilde geçirdiği evrimden memnun değiller. 1970’lerin sonlarından itibaren iktisadî liberalizm, bugün neo-liberalizm olarak adlandırılan bir biçime evrildi; bu da ekonomik eşitsizliği ciddi ölçüde artırdı ve dünyanın birçok ülkesinde yıkıcı finansal krizlere yol açarak sıradan insanlara, varlıklı elitlere kıyasla çok daha fazla zarar verdi. Liberalizme ve liberalizmle ilişkili kapitalist sisteme karşı ilerici davanın özünde bu eşitsizlik yatıyor. Liberalizmin kurumsal yapısı herkesin haklarını korur. Bu, servetlerini veya güçlerini kaybetmek istemedikleri için dışlanmış grupların sosyal adalet mücadelesine engel olan mevcut elitleri de kapsar. Liberalizm piyasa ekonomisinin ideolojik temelini oluşturmuş olduğundan birçok kişi onu kapitalizmin yarattığı eşitsizliklerin bir parçası olarak görüyor. Avrupa’daki birçok genç Z kuşağı aktivisti ise libe-

ralizmi, artık kendini yenileyemeyen, modası geçmiş bir “boomer” ideolojisi olarak görüyor.

Aynı zamanda, bireysel özerklik anlayışı durmaksızın genişledi ve geleneksel dinler ve kültür tarafından öne sürülenler de dâhil olmak üzere, iyi yaşamın tüm diğer tasavvurlarının önüne geçen bir değer olarak kabûl görmeye başladı. Muhafazakârlar bunu en temel inançlarına yönelik bir tehdit olarak algıladı ve toplumun geneli tarafından fiilen dışlandıklarını hissettiler. Elitlerin, ana akım medya, üniversiteler, mahkemeler ve yürütme gücü üzerindeki kontrollerini kullanarak kendi gündemlerini geliştirmek için bir dizi anti-demokratik yöntemden faydalandığına inanıyorlardı. Bu dönemde ABD ve Avrupa’da muhafazakârlar ne kadar seçim kazanırsa kazansın, bu kültürel değişim dalgasını yavaşlatmakta etkisiz kaldılar.

Liberalizmin son 20-30 yıldaki evriminden duyulan hoşnutsuzluk, hem sağda hem de solda bu doktrinin kökten değiştirilerek tamamen farklı bir sistemle yer değiştirmesi yönünde taleplere yol açtı. Sağ kanatta, ABD’de seçim sistemini manipüle ederek muhafazakârların, halk nasıl oy verirse versin, iktidarda kalmasını sağlama çabaları görüldü; bazıları ise bu tehdide karşı şiddet ve otoriter yönetimi bir seçenek olarak benimsedi. Sol kanatta, servet ve gücün büyük ölçüde yeniden dağıtılması talep ediliyor. Bunun yanı sıra, bireyler yerine ırk ve cinsiyet gibi sâbit kimlik özelliklerine dayalı grupların tanınması ve bu gruplar arasındaki eşitsizlikleri gidermeye yönelik politikalar isteniyor. Ancak bunların hiçbirisi geniş toplumsal bir uzlaşının temelinde gerçekleşecek gibi görünmediğinden, ilericiler bu hedeflerini gerçekleştirmek için mahkemeleri, yürütme organlarını ve sâhip oldukları sosyal ve kültürel gücü devreye sokmaya devam ediyor.

Liberalizme yönelik bu tehditler birbirine denk değil. Sağdan gelen tehdit daha doğrudan ve politik. Soldan gelen ise daha çokkültürel bir nitelik taşıdığı için daha yavaş ilerliyor. Her ikisi de, bazı sağlam liberal fikirlerin nasıl yorumlandığı ve aşırıya kaçacak şekilde uygulanmasıyla ilgili hoşnutsuzluklardan kaynaklanıyor. Bu hoşnutsuzluklara verilecek yanıt, liberalizmden tümüyle vazgeçmek değil, onu dengeli bir şekilde yeniden yorumlamak olmalı.

Bu kitabın planı şu şekilde: 1. Bölüm liberalizmi tanımlıyor ve onun üç temel tarihsel gerekçesini ortaya koyuyor. 2. ve 3. Bölümler, iktisadî liberalizmin nasıl daha aşırı bir biçim olan “neo-liberalizme” evrildiğini ve bunun kapitalizmin kendisine yönelik güçlü bir muhalefet ve hoşnutsuzluk doğurduğunu ele alıyor. 4. ve 5. Bölümler, liberalizmin temel ilkelerinden biri olan bireysel özerkliğin nasıl mutlaklaştırıldığını ve bunun liberalizmin dayandığı bireycilik ile evrensellik anlayışına yönelen bir eleştiriye nasıl dönüştüğünü inceliyor. 6. Bölüm, modern doğa bilimlerine yönelik eleştiriye ele alıyor; bu eleştirinin başlangıçta ilerici sol tarafından ortaya atıldığını, ancak kısa sürede sağcı popülist çevrelere de yayıldığını gösteriyor. 7. Bölüm, modern teknolojinin ifade özgürlüğü ilkesine nasıl meydan okuduğunu tartışıyor. 8. Bölüm, sağın ve solun liberalizme karşı gerçekçi bir alternatif sunup sunamayacağını sorguluyor; 9. Bölüm, liberalizmin ulusal kimlik ihtiyacı karşısında nasıl bir sınav verdiğine bakıyor; 10. Bölüm ise klasik liberalizme olan inancı yeniden inşa etmek için gerekli temel ilkeleri ortaya koyuyor.

Bu kitabı liberal düşüncenin tarihini anlatmak amacıyla yazmadım. Liberal geleneğe önemli katkılar sunmuş birçok yazar olduğu gibi, liberalizmi eleştiren düşünürler de az değil.³ Bu konuda yüzlerce, hatta binlerce kitap yazılmış durumda. Ben ise çağdaş liberalizmin temel fikirlerine ve

liberal teorinin karşı karşıya olduğu ciddi zayıflıklara odaklanmak istiyorum.

Bu kitabı, liberalizmin yoğun eleştirilere ve meydan okumalara mâruz kaldığı, birçok insan tarafından çağın sorunlarına yanıt veremeyen, eskimiş ve yıpranmış bir ideoloji olarak görüldüğü bir dönemde kaleme aldım. Ancak bu, liberalizmin ilk kez karşılaştığı bir durum değil. Fransız Devrimi'nin ardından bir ideoloji olarak güçlenir güçlenmez, Romantik düşünürler onu fazlasıyla hesapçı ve ruh-suz bir dünya görüşüne dayandığı gerekçesiyle eleştirmeye başladı. Birinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde, milliyetçiler liberalizmi büyük ölçüde saf dışı bırakmıştı; ardından komünistler de ona cephe aldı. Avrupa dışında liberal doktrinler Hindistan gibi bazı toplumlarda kök salmış olsa da, kısa sürede milliyetçi, Marksist ve dinî hareketlerin meydan okumasıyla karşılaştı.

Yine de liberalizm bu meydan okumaların üstesinden geldi ve 20. Yüzyıl'ın sonuna gelindiğinde dünya siyasetinin büyük bir bölümünde baskın düzenleyici ilke hâline geldi. Bu dayanıklılığı, alternatif siyasî sistemlerin yol açtığı şiddetli mücadelelerden yorgun düşen insanlar için pratik, ahlâkî ve ekonomik açıdan güçlü gerekçelere sâhip olmasından kaynaklanıyor. Vladimir Putin'in iddia ettiği gibi "miadını doldurmuş" bir doktrin değil; aksine, günümüzün çeşitlilik içeren ve birbirine bağlı dünyasında hâlâ bir gereklilik. Bu nedenle, liberal siyasetin gerekçelerini yeniden ortaya koymak ve aynı zamanda günümüzde birçok insanın neden onu yetersiz bulduğunu açıklamak gerekiyor.

Özellikle 2016'dan bu yana, liberalizmin eksiklerini analiz eden ve günümüz koşullarına uyum sağlaması için öneriler sunan sayısız kitap, makale ve bildiri yayınlan-

dı.⁴ Hayatımın büyük bir kısmını kamu politikası üzerine araştırma yaparak, ders vererek ve yazarak geçirdim; dolaşısıyla çağdaş liberal demokrasilerde yaşamı iyileştirmeye yönelik sayısız fikir ve önerim var. Ancak bu kitap, böyle bir öneri listesi sunmak yerine, liberal bir rejimin temel ilkelerine odaklanacak, bazı eksikliklerini ortaya koyacak ve bunların nasıl giderilebileceğine dâir öneriler geliştirecek. Her türlü eksikliğe rağmen, liberalizmin hâlâ otoriter alternatiflerden üstün olduğunu göstermeyi amaçlıyorum. Genel ilkelerden yola çıkarak daha somut politika sonuçlarını çıkarmayı ise başkalarına bırakıyorum.

Bu kitabı yazmam için beni teşvik eden İngiltere'deki yayınevimi Profile Books'tan Andrew Franklin'e teşekkür etmek istiyorum. Andrew, şimdiye kadar yayımladığım dokuz kitabın da editörlüğünü üstlendi ve onlarca yıl boyunca olağanüstü bir editör ve destekçi oldu. Ayrıca, Amerika'daki yayıncım Farrar, Straus and Giroux'dan editörüm Eric Chinski'ye de hem içerik hem de üslup konusunda sunduğu paha biçilmez katkılar için teşekkür ederim. Temsilcilerim Esther Newberg, Karolina Sutton ve Sophie Baker, bu kitabı daha geniş bir okur kitlesine ulaştırmak için her zamanki gibi mükemmel bir iş çıkardı. 2020 Sonbaharı'nda Jeff Gedmin ve diğer meslektaşlarımla birlikte yeni bir çevrimiçi dergi olan *American Purpose*'u kurduk ve bu çalışma, orada yayımladığım ana makaleye dayanıyor.⁵ O makale, *American Purpose*'un hedeflerini tanımlamayı amaçlıyordu ve umarım içinde bulunduğumuz siyasî ve ideolojik mücadeleye katkıda bulunacaktır. Bu dergideki meslektaşlarıma ve çalışanlara, ayrıca Samuel Moyn, Shadi Hamid, Ian Bassin, Jeet Heer, Dhruva Jaishankar, Shikha Dalmia, Aaron Sibarium, Joseph Capizzi ve Richard Thompson Ford'a, orijinal makale üzerine yaptıkları yorumlar için te-

şekkür ederim. Bunun yanı sıra, değerli görüş ve önerileri için Tara Isabella Burton, Gerhard Casper, Shikha Dalmia, Mark Cordover, David Epstein, Larry Diamond, Mathilde Fasting, David Fukuyama, Bill Galston, Jeff Gedmin, Erik Jensen, Yascha Mounk, Marc Plattner ve Abe Shulsky'ye de teşekkür ederim. Son olarak, araştırma asistanı olarak yaptığı çalışmalar için Ben Zuercher'e teşekkür ediyorum.

1

KLASİK LİBERALİZM NEDİR?

LİBERALİZMİ TANIMLAYAN VE ONU DİĞER DOKTRİN-
ler ile siyasî sistemlerden ayıran birkaç temel özellik
vardır. John Gray şöyle ifade eder:

Liberal geleneğin tüm çeşitlerinde, insan ve toplu-
ma ilişkin belirli bir anlayış bulunur; bu anlayış, mo-
dern bir karaktere sâhiptir... [Liberalizm,] [b]ireyci bir
doktrindir, çünkü bireyin ahlâkî önceliğini toplumsal
kolektivitinin taleplerine karşı savunur; eşitlikçidir,
çünkü tüm insanlara aynı ahlâkî statüyü tanıır ve hukukî
ya da siyasî düzen içinde ahlâkî değer farklılıklarını ge-
çersiz sayar; *evrenselci* bir yaklaşıma sâhiptir, çünkü in-
sanlığın ahlâkî birliğini vurgular ve belirli tarihsel bağ-
lar ile kültürel biçimlere ikincil bir önem atfeder; ayrıca
iyimserdir, çünkü tüm toplumsal kurumların ve siyasal
yapıların düzeltilebilir ve geliştirilebilir olduğuna inanır.
Liberalizme belirgin bir kimlik kazandıran ve onun ge-
niş iç çeşitliliğini ve karmaşıklığını aşmasını sağlayan
şey, işte bu insan ve toplum anlayışıdır.¹

Liberal toplumlar bireylere haklar tanıır; bunların en
temeli özerklik hakkı; yani ifade, örgütlenme, inanç ve

nihâyetinde siyasî yaşamla ilgili seçimler yapabilme yetisidir. Özerklik alanına mülk sâhibi olma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma hakkı da dâhildir. Zamanla özerklik, oy kullanma hakkı yoluyla siyasî iktidardan pay alma hakkını da içerecek şekilde genişledi.

Şüphesiz, erken dönem liberaller, kimin hak sâhibi bir insan olarak kabul edileceğine dâir dar bir anlayışa sâhipti. Bu kapsama başlangıçta, ABD ve diğer “liberal” rejimlerde, yalnızca mülk sâhibi beyaz erkekler dâhildi; zamanla bu çerçeve diğer toplumsal grupları da içerecek şekilde genişledi. Ancak, bu hak sınırlamaları, hem Thomas Hobbes ve John Locke gibi liberal teorisyenlerin doktriner yazılarında hem de ABD Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız Devrimi’nin İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi gibi temel belgelerde yer alan insanların eşitliği ilkesiyle çelişiyordu. Teori ile pratik arasındaki bu gerilim ve dışlanmış grupların tabandan gelen mücadelesi, liberal rejimlerin daha kapsayıcı ve geniş bir insan eşitliği anlayışına doğru evrilmesini sağladı. Bu yönüyle liberalizm; hakları belirli ırklar, etnik kimlikler, cinsiyetler, mezhepler, kastlar veya statü gruplarıyla sınırlandıran milliyetçi veya dinî temelli doktrinlerden keskin bir şekilde ayrılıyordu.

Liberal toplumlar, hakları resmî hukuk çerçevesine yerleştirir ve bu nedenle büyük ölçüde usûle dayalıdır. Hukuk, temelde, anlaşmazlıkların nasıl çözüleceğini ve kolektif kararların nasıl alınacağını belirleyen açık kuralları sistemidir. Bu kurallar, siyasî sistemin geri kalanından kısmen bağımsız işleyen hukuk kurumları aracılığıyla uygulanır. Böylece kısa vâdeli çıkarlar uğruna politikacılar tarafından süistimâl edilmesi engellenir. Çoğu gelişmiş liberal toplumda, bu kurallar zaman içinde giderek daha karmaşık hâle geldi.

Liberalizm genellikle “demokrasi” kavramı altında ele alınır, ancak aslında liberalizm ve demokrasi farklı ilkele-

re ve kurumlara dayanır. Demokrasi, halkın yönetimi anlamına gelir ve günümüzde genel oy hakkı çerçevesinde, düzenli olarak yapılan, özgür ve âdil çok-partitli seçimlerle kurumsallaşmıştır. Benim burada kullandığım anlamıyla liberalizm ise hukukun üstünlüğüne dayanır; yani yürütmenin gücü, seçimle elde edilen demokratik meşruiyetten gelse bile, onu belirli kurallar çerçevesinde sınırlandıran bir sistemdir. Bu nedenle, Kuzey Amerika, Avrupa, Doğu ve Güney Asya’nın bazı bölgeleri ile dünyanın diğer yerlerinde İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden bu yana hâkim olan rejimden bahsederken doğru terim “liberal demokrasi” olmalıdır. ABD, Almanya, Fransa, Japonya ve Hindistan, 20. Yüzyıl’ın ikinci yarısında liberal demokrasiler olarak kurulmuş olsa da, son yıllarda ABD ve Hindistan gibi bazı ülkelerde bu sistemin gerilemeye başladığı görülüyor.

Son yıllarda en sert saldırıya uğrayan demokrasi değil, liberalizm oldu. Günümüzde pek fazla kimse hükümetlerin “halkın” çıkarlarını yansıtmaması gerektiğini savunmuyor; hatta Çin ve Kuzey Kore gibi açıkça otoriter rejimler bile halk adına hareket ettiklerini iddia ediyor. Vladimir Putin hâlâ düzenli “seçimler” yapmak zorunda hissediyor ve diğer birçok fiilî otoriter lider gibi halk desteğini önemsiyor gibi görünüyor. Öte yandan, Putin liberalizmi “miadını doldurmuş bir doktrin” olarak nitelendirmişti² ve eleştirmenleri susturmak, muhalifleri hapse atmak, öldürmek veya tâciz etmek ve bağımsız sivil alanları ortadan kaldırmak için yoğun çaba harcadı. Çin’de Şi Cinping (Xi Jinping), Komünist Parti’nin yetkisine herhangi bir sınırlama getirilmesi fikrine karşı çıkarak Çin toplumunun her alanındaki kontrolünü daha da sıkılaştırdı. Macaristan’da Viktor Orbán ise Avrupa Birliği’nin ortasında “liberal olmayan bir demokrasi” inşa etmeye çalıştığını açıkça ifade etti.³

Liberal demokrasi gerilediğinde, otoriterleşme sürecinin ilk sinyalleri liberal kurumlardaki aşınmayla kendini gösterir. Bu kurumlar, yürütme gücünü sınırlandırarak demokratik süreci korur; ancak yıprandıklarında demokrasinin kendisi de tehdit altına girer. Bu noktadan sonra seçim sonuçları, seçim çevrelerini siyasî avantaj sağlayacak şekilde belirleme (*gerrymandering*)*, seçmen yeterlilik kuralları veya sahte seçim hilesi iddialarıyla manipüle edilebilir. Demokrasi karşıtları, halkın iradesi ne olursa olsun, iktidarda kalmayı garanti altına alır. Donald Trump'ın Amerikan kurumlarına yönelik birçok saldırısı arasında en ciddi, 2020 başkanlık seçimlerindeki yenilgisini kabûl etmeyi reddetmesi ve iktidarı barışçıl bir şekilde hâlefine devretmemesiydi.

Benim görüşüme göre, hem liberalizm hem de demokrasi ahlâkî açıdan haklı ve pratik siyaset açısından gereklidir. Bunlar, iyi yönetimin üç temel ayağından ikisini oluşturur ve her ikisi de üçüncü ayak olan modern devletin sınırlandırılmasında kritik bir rol oynar –bu noktayı *Siyasal Düzen* çalışmamda* ayrıntılı olarak ele almıştım. Ancak, günümüzde liberal demokrasinin yaşadığı kriz öncelikle demokrasiden ziyâde liberal kurumlar etrafında şekilleniyor. Dahası, modern dünyanın ekonomik büyümesi ve refahı ile en çok ilişkilendirilen demokrasi değil, liberalizmdir. 2. ve 3. bölümlerde göreceğimiz gibi, ekonomik büyüme, eşitlik ve adalet kaygılarından koparıldığında ciddi sorunlara yol açabilir. Ancak ekonomik büyüme, yine de, toplumların arzuladığı diğer birçok iyi şey için ön koşul olmaya devam ediyor.

Yüzyıllar boyunca liberal toplumlar için üç temel gerekçe öne sürülmüştür. İlk pragmatiktir: Liberalizm, şiddeti

kontrol altına almanın ve farklı toplulukların barış içinde bir arada yaşamasını sağlamanın bir yoludur. İkincisi ahlâkidir: Liberalizm, temel insan onurunu ve özellikle bireylerin seçim yapma yetisini ifade eden özerklik hakkını korur. Son gerekçe ise ekonomiktir: Liberalizm, mülkiyet haklarını ve ekonomik faaliyetlerde serbestliği güvence altına alarak ekonomik büyümeyi ve büyümenin getirdiği tüm olumlu sonuçları teşvik eder.

Liberalizm, belirli düşünme biçimleriyle, özellikle de dış dünyayı anlama ve ona şekillendirmenin en iyi yolu olarak görülen bilimsel yöntemle güçlü bir bağa sâhiptir. Kendi çıkarlarını en iyi bilen bireyin kendisi olduğu varsayılır ve bireylerin bu süreçte dış dünyaya dâir ampirik bilgiyi alıp test edebildikleri kabûl edilir. Muhakemeler kaçınılmaz olarak farklılık gösterir; ancak liberal düşünce, özgür bir fikir ortamında, tartışma ve kanıt yoluyla iyi fikirlerin eninde sonunda kötü fikirleri saf dışı bırakacağına inanır.

Liberalizmin pragmatik gerekçesini, bu fikirlerin ilk ortaya çıktığı tarihsel bağlam içinde değerlendirmek gerekir. Doktrin, 17. Yüzyıl'ın ortalarında, Avrupa'nın yaklaşık 150 yıl süren din savaşlarının sonlarına doğru şekillendi. Bu savaşlar, Protestan Reformu'nun ardından patlak veren ve neredeyse kesintisiz süren bir şiddet dönemiydi. Otuz Yıl Savaşları sırasında Orta Avrupa nüfusunun üçte birinin doğrudan çatışmalarda veya savaşın ardından gelen kıtlık ve hastalıklar nedeniyle hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Bu çatışmalarda ekonomik ve toplumsal faktörler de etkiliydi; örneğin, monarklar kilise mülklerine el koyma hırsıyla hareket ediyordu. Ancak asıl yıkıcılığı, savaşan tarafların farklı Hristiyan mezheplerine mensup olması ve her birinin kendi dinî yorumunu zorla kabûl ettirmeye çalışması yarattı. Martin Luther, İmparator Şarlken

* Gerrymandering: Seçim bölgelerinin, belirli bir siyasî partinin lehine olacak şekilde sınırlarının değiştirilmesi. –ç.n.

(V. Karl) ile mücadele etti; Katolik Birliği, Fransa'daki Huguenotlarla savaştı; VIII. Henry, İngiltere Kilisesi'ni Roma'dan ayırmaya çalıştı. Protestanlar ve Katolikler içinde de yüksek ve düşük kilise Anglikanları arasında veya Zwingliciler ve Lutherçiler arasında derin anlaşmazlıklar yaşanıyordu. Bu dönemde, inançları resmî doktrinle örtüşmeyen kişiler sapkın ilân edilerek idam ediliyor, kazıklara bağlanarak yakılıyor ya da parçalanarak öldürülüyordu. Bu düzeydeki bir vahşet, yalnızca ekonomik çıkarlarla açıklamayacak kadar derin bir dinî fanatizmin sonucuydu.

Liberalizm, siyasetin hedeflerini düşürmeyi amaçladı; bunu dinî inançların tanımladığı “iyi yaşamı” aramanın bir aracı olarak değil, doğrudan yaşamın kendisini –yani barış ve güvenliği– sağlamak için yaptı. Thomas Hobbes, İngiliz İç Savaşı'nın ortasında yazdığı eserlerinde monarşiyi savunuyordu, ancak güçlü bir devleti esas olarak insanlığın “herkesin herkesle savaşı” durumuna geri dönmesini önleyecek bir garanti olarak görüyordu. Ona göre, şiddet sonucu ölüm korkusu, insanın en güçlü güdüsüydü ve dinsel inançlardan farklı olarak tüm insanlarda ortak olan bir histi. Bu nedenle, devletin ilk ve en temel görevi yaşam hakkını korumaktı. İşte bu düşünce, ABD Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer alan “yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama” ifadesinin temellerinden birini oluşturunuyordu. Bu temelden hareketle John Locke, yaşamın yalnızca kaos tarafından değil, baskıcı bir devlet tarafından da tehdit edilebileceğini fark etti ve devletin, “yönetilenlerin rızası” ile sınırlandırılması gerektiğini savundu.

Klasik liberalizm, farklılıkları yönetme sorununa kurumsal bir çözüm olarak görülebilir ya da başka bir deyişle, çoğulcu toplumlarda çeşitliliği barışçıl bir şekilde düzenlemenin bir yolu olarak değerlendirilebilir. Liberalizmin te-

melinde hoşgörü ilkesi yatar: Toplumdaki diğer bireylerle en önemli konularda aynı fikirde olmak zorunda değilsiniz. Ancak liberalizm, her bireyin neye inanacağına devletin ya da başkalarının müdahalesi olmadan kendisinin karar vermesi gerektiğini savunur. Liberalizm, siyasetteki gerilimi azaltır çünkü nihâî amaçlarla ilgili soruları tartışma dışı bırakır: İstediginize inanabilirsiniz, ancak bunu özel hayatınızda yaşamalı ve görüşlerinizi başkalarına zorla dayatmamalısınız.

Liberal toplumların da başa çıkabileceği farklılıkların bir sınırı vardır. Eğer bir toplumun önemli bir kesimi liberal ilkeleri reddediyor ve başkalarının temel haklarını kısıtlamaya çalışıyorsa ya da vatandaşlar taleplerini zorla kabul ettirmek için şiddete başvuruyorsa, liberalizm siyasî düzeni korumakta yetersiz kalır. 1861 öncesinde ABD'de yaşanan durum da buydu; kölelik meselesi ülkeyi derin bir şekilde böldü ve sonuçta iç savaşa sürükledi. Soğuk Savaş döneminde, Batı Avrupa'daki liberal toplumlar Fransa ve İtalya'daki Eurokomünist partilerden benzer tehditlerle karşı karşıya kaldı. Günümüzde ise, Orta Doğu'da liberal demokrasinin geleceği belirsizliğe sürüklenmiş durumda. Özellikle Mısır'daki Müslüman Kardeşler gibi İslâmcı partilerin oyunun liberal kurallarını kabul etmediklerine yönelik kuvvetli şüpheler bu süreci daha da zora sokuyor.

Çeşitlilik birçok farklı biçimde ortaya çıkabilir: 17. Yüzyıl Avrupası'nda bu dinsel bir ayrışmaydı, ancak ulus, etnisite, ırk veya başka türde inanç temelli ayrılıklar da olabilir. Bizans toplumu, Hipodrom'daki yarış takımları olan Maviler ve Yeşiller arasındaki keskin bir kutuplaşma ile bölünmüştü; bu gruplar, sırasıyla Monofizitlik ve Monothelitlik doktrinlerine inanan Hristiyan mezhepleriyle ilişkilendiriliyordu. Günümüzde Polonya, Avrupa'nın

SONNOTLAR

ÖNSÖZ

1. Deirdre McCloskey, *Why Liberalism Works: How True Liberal Values Produce a Freer, More Equal, Prosperous World for All* (New Haven: Yale University Press, 2019).
2. *Freedom in the World 2021: Democracy Under Siege* (Washington, DC: Freedom House, Mart 2021) başlıklı rapora bakınız. Rapor, 2020 yılında hem ABD'nin hem de Hindistan'ın özgürlük notlarını düşürmektedir; ayrıca bkz. Larry Diamond, "Facing Up to the Democratic Recession," *Journal of Democracy*, 26 (2015): s. 141–155.
3. Örnek olarak şu çalışmalara bakınız: Edmund Fawcett, *Liberalism: The Life of an Idea* (Princeton: Princeton University Press, 2014); Helena Rosenblatt, *Lost History of Liberalism* (Princeton: Princeton University Press, 2018); Larry Siedentop, *Inventing the Individual: The Origins of Western Liberalism* (Londra: Allen Lane, 2014); John Gray, *Liberalisms: Essays in Political Philosophy* (Londra ve New York: Routledge, 1989).
4. Edward Luce, *The Retreat of Western Liberalism* (New York: Atlantic Monthly Press, 2017); Timothy Garton Ash, "The Future of Liberalism," *Prospect*, 9 Aralık 2020.
5. Francis Fukuyama, "Liberalism and Its Discontents," *American Purpose*, 3 Ekim 2020.

1. BÖLÜM: KLASİK LİBERALİZM NEDİR?

1. John Gray, *Liberalism* (Milton Keynes: Open University Press, 1986), s. x.

2. Bkz. "Vladimir Putin Says Liberalism Has 'Become Obsolete'," *Financial Times* (27 Haziran 2019), www.ft.com/content/670039e-c-98f3-11e9-9573-ee5cbb98ed36
3. Bkz. Csaba Tóth, "Full Text of Viktor Orbán's Speech at Băile Tușnad (Tusnádfürdő) of 26 July 2014," *The Budapest Beacon* (29 Temmuz 2014).
4. Francis Fukuyama, *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011); *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014).
5. Bkz. örnekler için: Dominic J. Packer ve Jay Van Bavel, *The Power of Us: Harnessing Our Shared Identities to Improve Performance, Increase Cooperation, and Promote Social Harmony* (New York ve Boston: Little, Brown Spark, 2021).
6. Bu sürecin anlatımı için bkz. Fukuyama (*Political Order and Political Decay*, 2014), bölüm 28.
7. McCloskey (2019), s. x.
8. James Madison, Federalist No. 10 "The Same Subject Continued: The Union as Safeguard Against Domestic Faction and Insurrection," *Federalist Papers* (Dublin, OH: Coventry House Publishing, 2015).
9. Özet için bkz. Stephan Haggard, *Developmental States* (Cambridge, MA ve New York: Cambridge University Press, 2018); ayrıca Suzanne Berger ve Ronald Dore, *National Diversity and Global Capitalism* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996).

2. BÖLÜM: LİBERALİZMDEN NEO-LİBERALİZME

1. Bu döneme genel bir bakış için bkz. Binyamin Appelbaum, *The Economists' Hour: False Prophets, Free Markets, and the Fracture of Society* (Boston: Little, Brown, 2019).
2. Aktaran: Niall Ferguson, *Doom: The Politics of Catastrophe* (New York: Penguin Press, 2021), s. 181.
3. Bkz. Branko Milanovic, *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization* (Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 2016).

3. BÖLÜM: BENCİL BİREY

1. Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance* (New York: Cambridge University Press, 1990).
2. Bkz. Deirdre N. McCloskey, *Bourgeois Dignity: Why Economics Can't Explain the Modern World* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2010), bölüm 33–36; ayrıca McCloskey, *Beyond Positivism, Behavior*

- orism, and Neo-Institutionalism in Economics (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2021, yayına hazırlık aşamasında), bölüm 8.
3. Robert H. Bork ve Philip Verveer, *The Antitrust Paradox: A Policy at War with Itself* (New York: Free Press, 1993); ve "Legislative Intent and the Policy of the Sherman Act," *Journal of Law and Economics* 9 (1966): s. 7–48.
 4. Bkz. Oren Cass, *The Once and Future Worker: A Vision for the Renewal of Work in America* (New York: Encounter Books, 2018).
 5. Thomas Philippon, *The Great Reversal: How America Gave Up on Free Markets* (Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 2019).
 6. Francis Fukuyama, "Making the Internet Safe for Democracy," *Journal of Democracy* 32 (2021): s. 37–44.
 7. Friedrich A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1976).
 8. Bkz. Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990).
 9. Xiao-qiang Jiao, Nyamdavaa Mongol ve Fu-suo Zhang, "The Transformation of Agriculture in China: Looking Back and Looking Forward," *Journal of Integrative Agriculture* 17 (2018): s. 755–764, s. 757; Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, www.fao.org/home/en
 10. Mancur Olson, *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965).
 11. Bkz. Siedentop (2014).
 12. Fukuyama (*The Origins of Political Order*, 2011), bölüm 16.

4. BÖLÜM: EGEMEN BENLİK

1. John Rawls, *A Theory of Justice*, revize basım (Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 1999).
2. Rawls'a yönelik çok yönlü bir eleştiri için bkz. Allan Bloom, "Justice: John Rawls Versus the Tradition of Political Philosophy," *Giants and Dwarves: Essays 1960–1990* içinde (New York: Simon and Schuster, 1990).
3. Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974).
4. Alasdair MacIntyre, *After Virtue* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1981), s. 244–255; Charles Taylor, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989), s. 88–90; Michael Walzer, *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality* (New York: Basic Books, 1983); Michael J. Sandel, *Liberalism and the Limits of Justice*, ikinci basım (New York: Cambridge University Press, 1998).

5. Sandel (1998), s. 177.
6. a.g.e., s. 179, 186.
7. J. G. A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1975).
8. Bu konuya William A. Galston, "Liberal Virtues," *American Political Science Review* 82 (1988): s. 1277–1290'da değinir.
9. Robert D. Putnam ve David E. Campbell, *American Grace: How Religion Divides and Unites Us* (New York: Simon and Schuster, 2010), s. 83.
10. Abraham H. Maslow, "A Theory of Human Motivation," *Psychological Review* 50 (1950).
11. ABD'de güven duygusunun seküler biçimde gerilemesi üzerine bkz. Ethan Zuckerman, *Mistrust: Why Losing Faith in Institutions Provides the Tools to Transform Them* (New York: W. W. Norton, 2020), s. 83.
12. Tara Isabella Burton, *Strange Rites: New Religions for a Godless World* (New York: PublicAffairs, 2020).
13. Rawls'un, bilgisizlik perdesinin ardındaki tüm bireylerin en zayıf dezavantajlı kılmayacak bir ilkeyi seçeceği yönündeki varsayımına yöneltilen eleştirilerden biri, bunun çok düşük bir risk toleransını esas almasıdır. Kişi, çok zengin ve güçlü olma ihtimali uğruna kötü bir durumda olmayı göze alabilir –tıpkı *The Third Man* filminde, modern İsviçre yerine Rönesans dönemi İtalyası'nda yaşamayı tercih etmesi gibi.

5. BÖLÜM: LİBERALİZM KENDİNE YÖNELİYOR

1. Herbert Marcuse, *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society* (Boston, MA: Beacon Press, 1991).
2. Herbert Marcuse, *Repressive Tolerance* (Berkeley, CA: Berkeley Commune Library, 1968). Ayrıca bkz. Robert Paul Wolff, *A Critique of Pure Tolerance* (Boston, MA: Beacon Press, 1965).
3. Herbert Marcuse, *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud* (New York: Vintage Books, 1955).
4. John Christman, *The Politics of Persons: Individual Autonomy and Socio-Historical Selves* (Cambridge, MA ve New York: Cambridge University Press, 2009), s. 2.
5. Charles W. Mills, *Black Rights/White Wrongs: The Critique of Racial Liberalism* (New York: Oxford University Press, 2017), s. 139.
6. Ann Cudd, *Analyzing Oppression* (New York: Oxford University Press, 2006), s. 34.
7. Carole Pateman, *The Sexual Contract*, 30. Yıl Özel Baskısı, yazarın yeni önsözüyle (Stanford, CA: Stanford University Press, 2018), s. 93–94.

8. Pateman (2018), s. 94.
9. Charles W. Mills, *The Racial Contract* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997). Ayrıca bkz. Charles W. Mills ve Carole Pateman, *Contract and Domination* (Cambridge: Polity Press, 2007).
10. Samuel Moyn, "The Left's Due—and Responsibility," *American Purpose* (24 Ocak 2021).
11. Frantz Fanon, *The Wretched of the Earth* (New York: Grove Press, 2004).
12. Kenneth Pomeranz, *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000).
13. Bkz. Pankaj Mishra, "Bland Fanatics," *Bland Fanatics: Liberals, Race, and Empire* içinde (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020).
14. Ta-Nehisi Coates, *Between the World and Me* (New York: Spiegel and Grau, 2015).
15. Bkz. Carl Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2006).
16. Mills (1997), s. 10.

6. BÖLÜM: AKILCILIĞIN ELEŞTİRİSİ

1. Peter Pomerantsev, *Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia* (New York: PublicAffairs, 2014).
2. Jonathan Rauch, *The Constitution of Knowledge: A Defense of Truth* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 2021).
3. Alan D. Sokal ve Alan Bricmont, *Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals' Abuse of Science* (New York: Picador, 1999), bölüm 4.
4. Theodor W. Adorno ve Max Horkheimer, *Dialectic of Enlightenment* (New York: Continuum, 1982); Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences* (New York: Vintage Books, 1994 [1970]).
5. Ferdinand de Saussure, *Course in General Linguistics* (New York: Columbia University Press, 2011).
6. Jacques Derrida, *Of Grammatology* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2016).
7. Michel Foucault, *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason* (New York: Vintage Books, 2013); *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (New York: Vintage Books, 1995); *The History of Sexuality: An Introduction* (New York: Vintage Books, 2012).
8. Edward Said, *Orientalism* (New York: Random House, 1978).
9. Kimberlé Crenshaw, "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color," *Stanford Law Review* 43 (1991): s. 1241–99.

10. Joseph Heinrich, *The WEIRD People in the World: How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020).
11. Luce Irigaray, "Le Sujet de la science est-il sexué? (Bilimin öznesi cinsiyetli midir?)," *Hypatia* 2 (1987): s. 65–87.
12. Bkz. Michel Foucault, "Right of Death and Power Over Life," *The Foucault Reader* içinde (New York: Pantheon Books, 1984).
13. Daniel T. Rodgers, *Age of Fracture* (Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 2011), s. 102–107.
14. Çok sayıda örnek için bkz. Sokal ve Bricmont (1999).
15. Ibrahim X. Kendi, *How to Be an Antiracist* (Londra: One World, 2019); Robin DiAngelo, *White Fragility: Why It's So Hard for White People to Talk About Racism* (Boston, MA: Beacon Press, 2020).
16. Ross Douthat, "How Michel Foucault Lost the Left and Won the Right," *New York Times* (25 Mayıs 2021).
17. Bkz. Geoff Shullenberger, "Theorycells in Trumpworld," *Outsider Theory* (5 Ocak 2021).

7. BÖLÜM: TEKNOLOJİ, MAHREMİYET VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

1. Çekya'da milyarlar başbakan Andrej Babis ülkenin en büyük yayınevinin ve diğer medya kuruluşlarının sahibi oldu. Romanya'da önde gelen haber kanalı milyarlar Dan Voiculescu'ya aitti; Slovakya'nın başlıca bağımsız gazetesi ise hakkında daha önce haber yaptığı bir yatırımcı grubuna satıldı. Bkz. Rick Lyman, "Oligarchs of Eastern Europe Scoop Up Stakes in Media Companies," *New York Times* (26 Kasım 2014).
2. Martin Gurri, *The Revolt of the Public and the Crisis of Authority in the New Millennium* (San Francisco, CA: Stripe Press, 2018).
3. Jonathan Haidt, *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion* (New York: Pantheon, 2012); Packer ve Van Bavel (2021).
4. Reeve T. Bull, "Rationalizing Transparency Laws," *Yale Journal on Regulation Notice & Comment* (30 Eylül 2021); Lawrence Lessig, "Against Transparency: The Perils of Openness in Government," *The New Republic* (19 Ekim 2009); Albert Breton, *The Economics of Transparency in Politics* (Aldershot, Birleşik Krallık: Ashgate, 2007).
5. Ayrıntılı bilgi için bkz. Joe Pompeo, "It's Chaos: Behind the Scenes of Donald McNeil's *New York Times* Exit," *Vanity Fair* (10 Şubat 2021).
6. ABD Yüksek Mahkemesi *Roe v. Wade* kararında, ABD Anayasası'na gömülü bir "mahremiyet hakkı" bulmuş; ancak bu hakkı esas olarak kürtajı yasallaştırmak için kullanmış, bilgi ya da iletişim mahremiyetini genel anlamda korumamıştır.

7. Adrienne LaFrance, "The Prophecies of Q," *The Atlantic* (Haziran 2020).
8. Bkz. Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics* (New York: Vintage, 2008).
9. *The Order of Things* adlı kitabında Michel Foucault, Bacon'ın modern doğa bilimlerinin ortaya çıkışından önce, 16. Yüzyıl'da hâkim olan bilişsel yaklaşımları açıklar. O dönemde insanlar, benzerlik, yakınlık, tekrar ve benzetmenin, görünen dünya ile onun yansıması olan ve daha yüce bir güç tarafından düzenlenen gizli bir düzen arasındaki ilişkileri açığa çıkardığına inanıyordu. Gözlemciler, bu gizli dünyaya dair ipuçları veren "imzaları" görünen gerçeklik içinde arardı. Bu dünyayı anlayabilmek için, görünen gerçekliği temsilen zihinsel modeller kurmak yerine, dağınık işaretleri okumayı bilmek gerekirdi. Pek çok bakımdan, internet çağındaki insanlar bu bilim öncesi biliş tarzına geri dönmüş görünmektedir: QAnon komplo teorisyenleri, onları bambaşka bir gerçekliğe yönlendirdiğine inandıkları dağınık ipuçlarının peşine düşüyor –görünenin ardında düşmanca elitler ve güvenilmez kurumlar tarafından manipüle edilen bir gerçeklik olduğuna inanıyorlar. Ya da umut ve beklentilerini hayal kırıklığına uğratabilecek dış dünyaya değil, kendi içlerine dönüp duygularını keşfetmeye çalışıyorlar. Foucault (1970), bölüm 2.

8. BÖLÜM: ALTERNATİFLER VAR MI?

1. Sohrab Ahmari, "Against David French-ism," *First Things* (29 Mayıs 2019).
2. Adrian Vermeule, "Beyond Originalism," *The Atlantic* (31 Mart 2020).
3. Yoram Hazony, *The Virtue of Nationalism* (New York: Basic Books, 2018).
4. Patrick J. Deneen, *Why Liberalism Failed* (New Haven, CT: Yale University Press, 2018), bölüm 3.
5. Glenn Ellmers, "'Conservatism' Is No Longer Enough," *American Mind* (24 Mart 2021).
6. Vermeule (2020). Ayrıca bkz. Laura K. Field, "What the Hell Happened to the Claremont Institute?" *The Bulwark* (13 Temmuz 2021).
7. Hazony (2018).
8. Deneen (2018), bölüm 3; Rod Dreher, *The Benedict Option: A Strategy for Christians in a Post-Christian World* (New York: Sentinel, 2017), bölüm 1.

9. BÖLÜM: ULUSAL KİMLİK

1. Bkz. "Francis Fukuyama: Will We Ever Get Beyond the Nation-State?" *Noema Magazine* (29 Nisan 2021).
2. Bkz. Francis Fukuyama, "Why National Identity Matters," içinde Eric

M. Uslaner ve Nils Holtug, *National Identity and Social Cohesion* (Londra ve New York: Rowman and Littlefield, 2021).

3. Bkz. Hazony (2018); Rauch (2021); Matthew Yglesias, "Hungarian Nationalism Is Not the Answer," *Slow Boring* (6 Ağustos 2021).
4. Örneğin bkz. Seymour Martin Lipset, *American Exceptionalism: A Double-Edged Sword* (New York: W. W. Norton, 1995).
5. Hazony (2018).
6. Michael Shara, *The Killer Angels* (New York: Ballantine Books, 1974), s. 27.
7. Richard Schlatter (ed.), *Hobbes's Thucydides* (New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 1975), s. 131–32.

10. BÖLÜM: LİBERAL BİR TOPLUM İÇİN İLKELER

1. Bkz. Fukuyama (2014).
2. Daniel Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy* (New York: Cambridge University Press, 2017).
3. *Fox & Friends*'te söylenmiştir (30 Mart 2020).
4. İnternet platformlarının siyasal söylem üzerindeki gücünü azaltmanın bir yolu, içerik düzenleme işlevinin dış kaynak olarak devredilebileceği rekabetçi bir "ara katman" şirketler tabakası oluşturmaktır: Francis Fukuyama, "Making the Internet Safe for Democracy," *Journal of Democracy* 32 (2021): s. 37–44.
5. R. Shep Melnick, *The Transformation of Title IX: Regulating Gender Equality in Education* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 2018).

KAYNAKÇA

- Appelbaum, Binyamin. *The Economists' Hour: False Prophets, Free Markets, and the Fracture of Society*. Boston: Little, Brown, 2019.
- Berger, Suzanne ve Ronald Dore. *National Diversity and Global Capitalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996.
- Bloom, Allan. *Giants and Dwarfs: Essays 1960–1990*. New York: Simon and Schuster, 1990.
- Bork, Robert H. ve Philip Verveer. *The Antitrust Paradox: A Policy at War with Itself*. New York: Free Press, 1993.
- Breton, Albert. *The Economics of Transparency in Politics*. Aldershot, Birleşik Krallık: Ashgate, 2007.
- Bull, Reeve T. "Rationalizing Transparency Laws." *Yale Journal on Regulation Notice & Comment* (30 Eylül 2021).
- Burton, Tara Isabella. *Strange Rites: New Religions for a Godless World*. New York: Public Affairs, 2020.
- Cass, Oren. *The Once and Future Worker: A Vision for the Renewal of Work in America*. New York: Encounter Books, 2018.
- Christman, John. *The Politics of Persons: Individual Autonomy and Socio-Historical Selves*. Cambridge, MA ve New York: Cambridge University Press, 2009.
- Coates, Ta-Nehisi. *Between the World and Me*. New York: Spiegel and Grau, 2015.
- Cudd, Ann. *Analyzing Oppression*. New York: Oxford University Press, 2006.

- Deneen, Patrick J. *Why Liberalism Failed*. New Haven, CT: Yale University Press, 2018.
- Derrida, Jacques. *Of Grammatology*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2018.
- DiAngelo, Robin. *White Fragility: Why It's So Hard for White People to Talk About Racism*. Boston, MA: Beacon Press, 2020.
- Dreher, Rod. *The Benedict Option: A Strategy for Christians in a Post-Christian World*. New York: Sentinel, 2017.
- Fanon, Frantz. *The Wretched of the Earth*. New York: Grove Press, 2004.
- Fawcett, Edmund. *Liberalism: The Life of an Idea*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014.
- Ferguson, Niall. *Doom: The Politics of Catastrophe*. New York: Penguin Press, 2021.
- Foucault, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 1995.
- . *Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason*. New York: Vintage Books, 2013.
- . *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books, 1984.
- . *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Books, 1994 [1970].
- Fukuyama, Francis. *Identity: The Demand for Dignity and the Politics of Resentment*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2018.
- . "Making the Internet Safe for Democracy." *Journal of Democracy* 32 (2021): s. 37–44.
- . *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.
- . *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011.
- Galston, William A. "Liberal Virtues." *American Political Science Review* 82 (1988): s. 1277–90.
- Gray, John. *Liberalism*. Milton Keynes, Birleşik Krallık: Open University Press, 1986.
- . *Liberalisms: Essays in Political Philosophy*. Londra ve New York: Routledge, 1989.
- Gurri, Martin. *The Revolt of the Public and the Crisis of Authority in the New Millennium*. San Francisco, CA: Stripe Press, 2018.
- Haggard, Stephan. *Developmental States*. Cambridge, MA ve New York:

- Cambridge University Press, 2018.
- Haidt, Jonathan. *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon, 2012.
- Hayek, Friedrich A. *Law, Legislation and Liberty*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1976.
- Hazon, Yoram. *The Virtue of Nationalism*. New York: Basic Books, 2018.
- Heinrich, Joseph. *The WEIRD People in the World: How the West Became Psychologically Peculiar and Particularly Prosperous*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020.
- Hofstadter, Richard. *The Paranoid Style in American Politics*. New York: Vintage, 2008.
- Jiao, Xiao-qiang, Nyamdavaa Mongol ve Fu-suo Zhang. "The Transformation of Agriculture in China: Looking Back and Looking Forward." *Journal of Integrative Agriculture* 17 (2018): s. 755–64.
- Kendi, Ibrahim X. *How to Be an Antiracist*. Londra: One World, 2019.
- Kesler, Charles R. *Crisis of the Two Constitutions: The Rise, Decline, and Recovery of American Greatness*. New York: Encounter Books, 2021.
- LaFrance, Adrienne. "The Prophecies of Q." *The Atlantic* (Haziran 2020).
- Lessig, Lawrence. "Against Transparency: The Perils of Openness in Government." *The New Republic* (19 Ekim 2009).
- Luce, Edward. *The Retreat of Western Liberalism*. New York: Atlantic Monthly Press, 2017.
- McCloskey, Deirdre N. *Bourgeois Dignity: Why Economics Can't Explain the Modern World*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2010.
- . *Why Liberalism Works: How True Liberal Values Produce a Freer, More Equal, Prosperous World for All*. New Haven, CT: Yale University Press, 2019.
- MacIntyre, Alasdair. *After Virtue*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1981.
- Marcuse, Herbert. *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*. New York: Vintage Books, 1955.
- . *One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*. Boston, MA: Beacon Press, 1991.
- . *Repressive Tolerance*. Berkeley, CA: Berkeley Commune Library, 1968.
- Maslow, Abraham H. "A Theory of Human Motivation." *Psychological Review* 50 (1950).
- Melnick, R. Shep. *The Transformation of Title IX: Regulating Gender Equality in Education*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2018.
- Milanovic, Branko. *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 2016.
- Mills, Charles W. *Black Rights/White Wrongs: The Critique of Racial Liberalism*. New York: Oxford University Press, 2017.
- . *The Racial Contract*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1997.
- Mishra, Pankaj. *Bland Fanatics: Liberals, Race, and Empire*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020.
- North, Douglass C. *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press, 1990.
- Nozick, Robert. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, 1974.
- Nyamdavaa Mongol, Xiao-qiang Jiao ve Fu-suo Zhang. "The Transformation of Agriculture in China: Looking Back and Looking Forward." *Journal of Integrative Agriculture* 17 (2018): s. 755–64.
- Olson, Mancur. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965.
- Ostrom, Elinor. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- Packer, Dominic J. ve Jay J. Van Bavel. *The Power of Us: Harnessing Our Shared Identities to Improve Performance, Increase Cooperation, and Promote Social Harmony*. New York ve Boston: Little, Brown Spark, 2021.
- Pateman, Carole. *The Sexual Contract*. 30. Yıl Baskısı, yazarın yeni önsözüyle. Stanford, CA: Stanford University Press, 2018.
- ve Charles W. Mills. *Contract and Domination*. Cambridge: Polity Press, 2007.
- Philippon, Thomas. *The Great Reversal: How America Gave Up on Free Markets*. Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 2019.
- Pocock, J. G. A. *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1975.
- Pomerantsev, Peter. *Nothing is True and Everything is Possible: The Surreal Heart of the New Russia*. New York: PublicAffairs, 2014.
- Pomeranz, Kenneth. *The Great Divergence: China, Europe, and the Making of the Modern World Economy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000.
- Putnam, Robert D. ve David E. Campbell. *American Grace: How Religion Divides and Unites Us*. New York: Simon and Schuster, 2010.

- Rauch, Jonathan. *The Constitution of Knowledge: A Defense of Truth*. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2021.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. Gözden geçirilmiş baskı. Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 1999.
- Rodgers, Daniel T. *Age of Fracture*. Cambridge, MA: Belknap/Harvard University Press, 2011.
- Rosenblatt, Helena. *Lost History of Liberalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2018.
- Said, Edward. *Orientalism*. New York: Random House, 1978.
- Sandel, Michael J. *Liberalism and the Limits of Justice*. İkinci baskı. New York: Cambridge University Press, 1998.
- . "The Procedural Republic and the Unencumbered Self." *Political Theory* 12 (1984): s. 81–96.
- Saussure, Ferdinand de. *Course in General Linguistics*. New York: Columbia University Press, 2011.
- Schmitt, Carl. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2006.
- Shara, Michael. *The Killer Angels*. New York: Ballantine Books, 1974.
- Siedentop, Larry. *Inventing the Individual: The Origins of Western Liberalism*. Londra: Allen Lane, 2014.
- Sokal, Alan D. ve Alan Bricmont. *Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals' Abuse of Science*. New York: Picador, 1999.
- Vermeule, Adrian. "Beyond Originalism." *The Atlantic* (31 Mart 2020).
- Walzer, Michael. *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*. New York: Basic Books, 1983.
- Wooldridge, Adrian. *The Aristocracy of Talent: How Meritocracy Made the Modern World*. New York: Skyhorse Publishing, 2021.
- Ziblatt, Daniel. *Conservative Parties and the Birth of Democracy*. New York: Cambridge University Press, 2017.
- Zuckerman, Ethan. *Mistrust: Why Losing Faith in Institutions Provides the Tools to Transform Them*. New York: W. W. Norton, 2020.

DİZİN

A

- ABD Merkez Bankası (Fed) 36, 38, 39
- Âdem ve Havva 61, 64
- Afganistan 78, 145
- ahlâki tehlike 41, 42
- Ahlak Metafiziğinin Temelleri* (Kant) 65
- Ahmari, Sohrab 127
- akılcılık 77, 97–110, 125
- Almanya 19, 25, 27, 29, 30, 72, 148, 151, 154, 155
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 9–12, 18, 19, 22–26, 29, 32, 36–44, 47–53, 72, 73, 79, 81, 86, 87, 91–97, 102, 108, 118, 120, 130–139, 145–154, 158, 161
- Amerikan İç Savaşı 24, 25, 79, 92, 96, 134, 150
- anayasacılık 127, 132
- Antik Atina 150, 165
- antitröst yasaları 48–51, 161
- Arap Baharı 113
- Arjantin 39, 47, 155
- asil-vekil teorisi 55
- Asya Finansal Krizi (1997) 39
- aşırı sağ hareketler 108, 132, 149
- Avro Krizi (2010) 35, 143
- Avrupa 10–14, 19, 21–32, 36, 44–47, 51, 58, 63, 72, 73,

- 84–92, 101, 111, 116, 120, 129, 131, 132, 143–145, 148–150, 154, 160
- Avrupa Adalet Divanı 131
- Avrupa Birliği (AB) 19, 29, 31, 116, 131, 143, 144, 149
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 131
- Avustralya 47, 91, 147, 148
- Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 29
- Avusturya Okulu 34, 51
- Aydınlanma 63, 65, 98, 99, 104, 115, 124

B

- Bacon, Francis 98
- Bağımlı Çocukları Olan Ailelere Yardım (AFDC) 41, 42
- Bağımsızlık Bildirgesi 18, 22, 25, 134
- Balkanlar 78, 146
- Baquet, Dean 119
- Barthes, Roland 100
- "Baskıcı Hoşgörü" (Marcuse) 81
- başlangıç durumu 67, 77, 83
- Becker, Gary 34
- Belçika 94
- Bentham, Jeremy 76
- Berlusconi, Silvio 112
- bilgi hiyerarşisi 115

bilimsel yöntem 21, 46, 99, 104, 108, 114, 125
Bir Adalet Teorisi (Rawls) 68
 bireycilik 13, 57–59, 81–84, 87, 89, 91, 103, 162, 163
 bireysel özerklik 12, 13, 30, 33, 60, 61, 68, 81, 91, 92, 127, 132, 163
 Birinci Dünya Savaşı 14
 Birleşmiş Milletler 29, 143
 Bismarck, Otto von 155
 biyoiktidar 105, 106
 Bizans İmparatorluğu 23, 90
 Blair, Tony 35, 136
 Bork, Robert 48, 49
 Bosna 146
 Brandeis, Louis 48
 Breitbart, Andrew 107
 Bretton Woods 29
 Brexit 44
 Brezilya 10
 Britanya 26, 30, 37, 42, 44, 79, 87, 93, 131, 151, 155
 British Steel 37
 British Telecom 37
 Burton, Tara Isabella 16, 74, 75
 Büyük Buhran 36, 41
 Büyük Savaş 29. *Bkz* Birinci Dünya Savaşı

C-Ç

Caldwell, Christopher 130, 134, 135
 Cenova 150
 Cezayir 87
 Chatham House kuralları 118
 Chicago Okulu 34–37, 48, 49, 54
 Christman, John 83
 Churchill, Winston 140
 cinsellik 82, 127, 135, 161

Cinsel Sözleşme (Pateman) 85
 Clinton, Bill 35, 40, 136
 Covid pandemisi 56, 106, 121
 Cudd, Ann 84
 Çek Cumhuriyeti 147
 Çin 19, 30–32, 40, 41, 51, 54, 90, 94, 95, 111, 118, 151
 çok-kültürlülük 91

D

de Gaulle, Charles 73
 Deneen, Patrick 128, 133, 137
 Deng Şiaoping 31, 32, 94, 95, 151
 deontoloji 66, 69
 Derrida, Jacques 100, 106
 Descartes, René 98
 diğerkamlik 54
 Director, Aaron 48
 Disraeli, Benjamin 155, 157
 doğa durumu 63–66, 83
 Douglas, Stephen 134
 Dreher, Rod 133
 Dünya Bankası 29, 39, 42
 Dünya Ticaret Örgütü (WTO) 30

E

egemen benlik 60–78
 ekonomik büyüme 20, 21, 25, 27, 31–38, 45–47, 53, 58, 150, 158, 159
 ekonomik modernleşme 27
 eleştirel teori 81–84, 87, 88, 101, 105, 106, 123, 124, 157
 Ellmers, Glenn 129, 130
 entelektüel kuşatma 104
 Erdoğan, Recep Tayyip 10, 112, 113
 esenlik 74
 eşcinsellik 79, 128
 eşitlikçilik 17, 135

eşitsizlik 11, 12, 28, 31, 33, 41, 44, 60, 79–82, 87, 93, 126, 136, 139, 159, 162
 evrenselcilik 17, 29, 65, 109, 143, 144, 145

F

Facebook 51, 118
 Fanon, Frantz 87
 farkındalık 75
 farklılıklar 22, 71, 117, 133, 152, 154, 162
 fayda fonksiyonu 54, 56
 federalizm 146, 160
 Federal Ticaret Komisyonu Yasası 36, 48
filibuster 95, 137
 Filipinler 47
 Filmer, Robert 86
 Finansal Kriz (2008) 35
 Floransa 150
 Floyd, George 106
 Forrest, Nathan Bedford 79
 Foucault, Michel 101, 102, 105, 106, 108
 Fransa 19, 22, 23, 49, 72, 73, 79, 147, 148
 Fransız Devrimi 14, 18, 25–30, 63, 147
 Freud, Sigmund 101, 151
 Friedman, Milton 34

G

gelir dağılımı 30, 40
 Genel Gümrük ve Ticaret Anlaşması (GATT) 29
 Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) 120
 Ghonim, Wael 114
 Google 51

göç/göçmenler 40, 47, 63, 91, 92, 131, 142, 143, 148, 153, 154, 157
 gazetim 111
 Gray, John 17
 Greenspan, Alan 38
 grup tanınması 78, 162
 Gurri, Martin 114
 güdülenmiş akıl yürütme 116
 gümrük tarifeleri 26
 Güney Kore 30, 32, 47, 53, 148
 Gürcistan 113

H

Habermas, Jürgen 114
 Haidt, Jonathan 116
 Hayek, Friedrich 34, 51, 52, 53
 Hazony, Yoram 128, 145
 Hegel, G. W. F. 50
 Heinrich, Joseph 103
 Henry, VIII. 22
 Hristiyan Demokratlar 72, 112
 Hristiyanlık 21, 23, 62–65, 74, 107, 112, 127, 131
 Hindistan 14, 19, 24, 78, 87, 94, 132, 146, 147
 Hinduizm 24, 63, 74
 Hobbes, Thomas 18, 22, 66, 83, 85
 Hofmannstahl, Hugo von 10, 19, 112, 113, 132
 Hollanda 27, 146, 151
 Hong Kong 32
 hoşgörü 11, 23, 33, 61, 71, 82, 111, 117, 126, 127, 161

I-İ-J

Irak 78, 146
 Irigaray, Luce 105
 iç benli 71, 72

ifade özgürlüğü 11, 13, 82, 110, 110–126, 161
 İkinci Dünya Savaşı 19, 31, 39, 79, 112
 iklim değişikliği 136, 138
 iklim inkarcılığı 136
 iklim krizi 139
 iktisadî liberalizm 11, 13, 33, 68, 87
 ilerici sol 10, 13, 95, 97, 123, 135, 154
 İngiliz İç Savaşı 22
 İngiltere 15, 22, 27, 58, 154
 İngiltere Kilisesi 22
 İnsan Hakları Evrensel Beyan-
 namesi 110, 141
 insan özerkliği 57
 İran 113
 İrlanda 42
 İskandinavya 44
 İskoçya 142, 147
 İsrail 131
 İsveç 39
 İşçi Partisi 30
 İtalya 23, 29, 112, 150
 Japonya 19, 25, 29, 30, 32, 43, 47, 49, 53, 148
 Jefferson, Thomas 66

K

Kaczyński, Jarosław 10
 Kanada 47, 91, 147, 148
 Kant, Immanuel 65, 66, 67, 72
 kapitalizm 11, 13, 32, 34, 36, 58, 81, 82, 87, 93, 128
 karmaşıklık teorisi 52
 karşılaştırmalı üstünlük teorisi 26
 Katalonya 142, 147
 Katolik Kilisesi 58, 62, 63, 89, 117, 129
 kendiliğinden doğan düzen 51–53

kendini gerçekleştirme 60, 72, 74
 kesişimsellik 103
Kimlik (Fukuyama) 78
 kimlik siyaseti 78–80, 90, 97, 109, 157
 King, Martin Luther 81
 kişisel sorumluluk 42, 43, 62
 Kişisel Sorumluluk ve Çalışma
 Fırsatı Uzlaşma 42
 klasik liberalizm 17–34
 kolektif eylem 51, 54, 74, 84, 114
Kolektif Eylemin Mantiği (Olson)
 55
 komüniteryen 68, 83
 komünizm 30
 Kongo 94
 kölelik 23, 85, 92, 96, 134, 150, 160
 Ku Klux Klan 79
 Kuzey Amerika Serbest Ticaret
 Anlaşması (NAFTA) 30, 40
 Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
 (NATO) 30, 31
 Küba 30, 46
 kültürel özerklik 85, 90, 92

L

Lacan, Jacques 100, 106
 Lehman Brothers 39
 Leopold 94
Leviathan (Hobbes) 66
 liberal demokrasi 10, 15, 19, 20, 23, 31, 35, 47, 60, 79, 89, 110, 123, 133, 136, 142, 148, 154, 157–160
 liberteryenizm 10, 35, Ayrıca
 bkz tekno-liberteryenizm
 Libya 145
 Lincoln, Abraham 92, 96, 134
 liyakât/meritokrasi 90, 138
 Locke, John 18, 22, 46, 66,

83–86
 Luther, Martin 21, 62, 63, 75, 81
 Lübnan 78, 146

M

Machiavelli, Niccolò 71
 MacIntyre, Alasdair 68
 Madison, James 28, 30
 MAGA hareketi 129
 Mahler, Gustav 151
 mahremiyet 110–126, 161
 Marcuse, Herbert 81, 82, 88
 Marx, Karl 27, 50, 101
 Maslow, Abraham 72
 McCarthy, Joseph 121
 McCloskey, Deirdre 9, 46
 McNeil, Donald 119, 120
 Mediaset 112
 medya 10, 12, 44, 70, 107, 108, 111–119, 124, 156, 158, 161
 Meksika 38
 Meksika Peso Krizi (1994) 39
 Menkûl Kıymetler ve Borsa Komisyonu 36
 meritokrasi. Bkz liyakât
 merkezî planlama 32, 38, 52, 53
 #MeToo hareketi 80
 Mısır 23, 114
Milletlerin Zenginliği (Smith) 26
Milliyetçiliğin Erdemi (Hazony)
 145
 milliyetçilik 29, 30, 109, 128, 141, 146, 149, 151
 Mill, John Stuart 87
 Mills, Charles W. 83, 86, 96
 Mises, Ludwig von 34, 51
 Mishra, Pankaj 87
 modern doğa bilimleri 13, 98, 104, 124
 Modi, Narendra 24, 132
 Mortgage Krizi. Bkz Finansal Kriz

(2008)
 Moyn, Samuel 15, 87
 muhafazakârlar 12, 107, 127–133, 137, 154–158
 mükemmelleşebilirlik 64, 65
 mülkiyet hakkı 21, 26, 27, 30–32, 38, 45–47, 53, 58, 59, 68, 87, 104
 Müslüman Kardeşler 23
 Myanmar 78, 145

N

Napolyon 28
 Napolyon Yasaları 28
 neo-liberalizm 11, 13, 33–45, 50, 51, 59, 60, 68, 87, 93
 Nietzsche, Friedrich 101, 107
 Nijerya 78, 145
 Nixon, Richard 73
 North, Douglass 45, 46
 Nozick, Robert 68

O-Ö

Obama, Barack 136
 oligarklar 38, 112, 113
 Olson, Mancur 55
 Orbán, Viktor 10, 19, 112, 113, 128, 132
 Orta Doğu 23, 36, 84, 146
 ortak yarar 82
 Osmanlı İmparatorluğu 29, 90
 otoriterleşme/otoriter rejimler 12, 15, 19, 20, 81, 94, 95, 111, 113, 132, 133, 137, 151–156
 Otuz Yıl Savaşları 21
 oydaşmacılık 146
 oy hakkı 19, 24–27, 30, 149, 155, 161
 öz-bakım 74
 özelleştirme 35, 37, 104

P-Q

Pakistan 47
 Pateman, Carole 85, 86
 Perikles 150
 Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) 36
 Philippon 51
 Pocock, J. G. A. 71
 Polonya 10, 23, 129, 131
 Pomerantsev, Peter 97
 Popper, Karl 99
 popülist 10–13, 33, 35, 44, 97, 124, 131, 154
 Portekiz 29, 132
 Portland 137
 postkolonyal kuram 87
 post-modernizm 97, 98, 101, 102, 105, 107
 post-yapısalcılık 106
 pozitif ayrımcılık 138
 Protestan Reformu 21, 62
 Putin, Vladimir 14, 19, 111–113
 QAnon 121
 Québec 142, 147

R

radikal öznellik 100
 rasyonel fayda maksimizatörleri 54
 Rauch, Jonathan 98
 Rawls, John 67–72, 76, 77, 83, 85
 Reaganizm 73, 74
 Reagan, Ronald 34, 35, 73, 74, 136
 refah devleti 67, 72, 89
 Ricardo, David 26
 Roma İmparatorluğu 22, 58
 Romantikler 109
 Rousseau, Jean-Jacques 63–65,

72, 75, 83, 85
 Rusya 38, 39, 112, 113

S-Ş

Said, Edward 101
 Salazar, Antonio 132
 Sanayi Devrimi 87, 151
 Sandel, Michael 68, 69
 Sanders, Bernie 138
 Santa Fe Enstitüsü 52
 Saussure, Ferdinand de 100
 Scargill, Arthur 37
 Schmitt, Carl 95
 Schumpeter, Joseph 52
 Seattle 137
 serbest ticaret 26, 40, 93, 94
 servetin yeniden dağıtılması 12, 88, 94, 159
 Shaara, Michael 150
 Sherman Antitröst Yasası 36, 48
 Silikon Vâdisi 151
 Simon, Herbert 54
 Singapur 32
 Sivil Haklar hareketi 80, 96, 130, 134, 135
Siyasal Düzen (Fukuyama) 20
 siyasetin radikalleşmesi 73
 Slim, Carlos 38
 Slovakya 147
 Smith, Adam 26, 93
 Soğuk Savaş 23, 30
 SoulCycle 75, 76
 Sovyetler Birliği 30, 38, 46
 sömürgecilik 87, 93, 102
 sözleşme teorisi 92
 Sri Lanka 78
 Stigler, George 34, 48
 Suriye 131, 145
 Suriye İç Savaşı 44

Şarkiyatçılık (Said) 101
 Şarlken 21
 şeffaflık 38, 117, 118, 120, 121
 Şi Cinping 19, 151
 Şili 47

T

Taylor, Charles 68
 Tayvan 32, 47
Tek Boyutlu İnsan (Marcuse) 81
 tekno-liberteryenler 52, 53, 164
 teknoloji 13, 50, 53, 97–126, 150, 151, 164
 Tekvin 61, 62
 TelMex 38
 Tenis Kortu Yemini 27
 Thatcher, Margaret 34–37, 73, 136
 Thiel, Peter 107
 Tocqueville, Alexis de 77, 87
 toplumsal dayanışma 59, 72
 toplumsal hareket 31, 79
 toplumsal uyum 60, 72, 73
 toplum sözleşmesi 83, 85, 142, 144, 149
 Trevelyan, Charles 42
 Trump, Donald 10, 20, 44, 95, 107, 121, 129, 130, 156
 tüketici refahı 48–53, 59
 Türkiye 10, 112, 113
 Twitter 51

U-Ü

Ukrayna 38, 112, 113
 Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) 159
 ulusal kimlik 13, 24, 78, 81, 128, 141–153

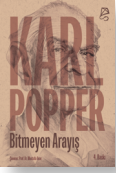
uluslararası kurum 29, 31, 42, 138
 Uluslararası Para Fonu (IMF) 29, 39, 42
 ulusötesi kurumlar 29, 143, 144
 ultimatömler oyunu 56

V-W

vatandaşlık/yurttaşlık 25, 96, 138, 147–149, 165
 Venedik 150
 Venezuela 46
 Vermeule, Adrian 127, 132, 133
 Vestfalya Barışı 28
 vetokrasi 95, 154
 Vietnam 40
 Vietnam Savaşı 73
 Virginia Konvansiyonu 28
 Viyana 151
 Walzer, Michael 68
 Washington Mutabakatı 42
 Watergate Skandalı 73, 118
 Weber, Max 98, 142
 WEIRD kişiler 103

Y-Z

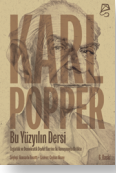
yapay zekâ 111
 yapısalcılık 97, 100
 yapı-sökümcülük 100, 101
 yargısal aktivizm 131
 Yeni Düzen 72
 Yeni Sol 73, 82
 Yeni Zelanda 47
 yerindenlik ilkesi 160
Yönetim Üzerine İki İnceleme (Locke) 66, 86
 Ziblatt, Daniel 155

BİTMEYEN ARAYIŞ

Karl R. Popper

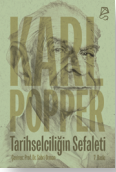
Bilim felsefesinin önemli isimlerinden Karl R. Popper, bu otobiyografik eserinde düşünce dünyasını ve bilimsel arayışını anlatıyor. Bilimsel bilginin doğası, eleştirel düşünme ve açık toplum gibi konulardaki görüşlerini paylaşıyor.

BU YÜZYILIN DERSİ

Karl R. Popper

Popper, bu eserinde 20. Yüzyıl'ın önemli olaylarından çıkan dersleri ele alıyor. Totaliter rejimlerin yükselişi ve düşüşü, özgürlük ve demokrasi gibi konulara odaklanarak, insanlığın geleceği için önemli mesajlar veriyor.

TARİHSELÇİLİĞİN SEFALETİ

Karl R. Popper

Toplumların geleceğini kesin olarak tahmin edebileceğini iddia eden tarihselcilik akımını eleştiren bu eser, bilim felsefesinin önemli metinlerinden biridir. Popper, tarihselciliğin hatalarını ortaya koyarak, açık toplum ve eleştirel düşüncenin önemini vurguluyor.

YÖNETİM ÜZERİNE BİRİNCİ İNCELEME

John Locke

Siyasi düşünce tarihinin en önemli eserlerinden biri olan bu kitapta Locke, mutlak monarşiyi eleştirerek, doğal haklar ve halk egemenliği gibi kavramları temellendiriyor. Locke'un burada aktardığı fikirleri, modern demokrasilerin gelişiminde büyük etki sahibi olmuştur.

YÖNETİM ÜZERİNE İKİNCİ İNCELEME

John Locke

Locke'un siyasi felsefesinin temel metinlerinden biri olan bu kitap, meşru hükümetin temellerini ve bireysel hak ve özgürlükleri inceliyor. Locke, devletin görevinin vatandaşların haklarını korumak olduğunu savunuyor.

İNSAN ANLIĞI ÜZERİNE BİR DENEME

John Locke

John Locke'un bu klasik eseri, bilginin kaynağı ve sınırları üzerine derinlemesine bir inceleme sunuyor. Deneyim ve düşüncenin rolünü vurgulayan Locke, insan zihninin işleyişini ve bilgi edinme sürecini analiz ediyor.

KAPİTALİZM, SOSYALİZM VE DEMOKRASİ

Joseph A. Schumpeter

Bu klasik eserde Schumpeter, kapitalizmin geleceği ve sosyalizmle olan ilişkisini inceliyor. Kapitalist sistemin dinamiklerini ve yaratıcı yıkım sürecini analiz ederek, kapitalizmin geleceği ve demokrasinin rolü üzerine öngörülerde bulunuyor.

KAPİTALİZM VE ÖZGÜRLÜK

Milton Friedman

Nobel ödüllü Milton Friedman'ın bu klasik eseri, ekonomik özgürlüğün ve serbest piyasaların önemini göstererek savunuluyor. Devlet müdahalesinin olumsuz etkilerini eleştirerek, bireysel özgürlük ve ekonomik refah için serbest piyasa ekonomisinin gerekliliğini vurguluyor.

TERCİH ÖZGÜRLÜĞÜ

Rose ve Milton Friedman

Serbest piyasa ekonomisinin ve bireysel özgürlüğün önemini savunan bu klasik eser, ekonomik ve siyasi özgürlük arasındaki ilişkiyi inceliyor. Friedman çifti, devlet müdahalesinin zararlarını ortaya koyarak, bireylerin kendi seçimlerini yapma hakkını vurguluyor.

TÜRKİYE'DE ANAYASALAR VE SİYASET

Mustafa Erdoğan

Prof. Erdoğan bu klasikleşen çalışmada, Türkiye'nin anayasal gelişimini tarihsel bir perspektifle inceliyor. Anayasaların siyasal sistemle ilişkisini, özgürlük ve hukuk devleti bağlamında değerlendiriyor. Teknik analizlerin ötesine geçerek, anayasa tartışmalarını demokrasi, otoriterleşme ve siyasal kültür bağlamında ele alıyor.

ÇİN NASIL KAPİTALİST OLDU?

Ronald H. Coase ve Ning Wang

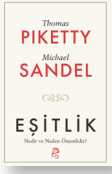
Nobel ödüllü iktisatçı Ronald Coase ve Ning Wang, Çin'in kapitalist bir ekonomiye dönüşümünü inceliyor. Çin'in ekonomik reformlarının tarihsel sürecini analiz ederek, bu dönüşümün nedenlerini ve sonuçlarını araştırıyorlar.

PARANIN SATIN ALAMAYACAĞI ŞEYLER

Michael J. Sandel

Ünlü siyaset felsefecisi Sandel, bu paranın satın alamayacağı değerleri sorguluyor ve piyasa ekonomisinin ahlaki sınırlarını tartışmaya açarak toplumu ayakta tutan ve parayla satın alınamayacak değerler üzerine bir sorgulama yapıyor.

EŞİTLİK

Thomas Piketty ve Michael J. Sandel

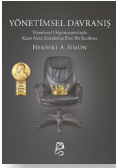
Dünyaca ünlü iktisatçı iki isim, iktisatçı Thomas Piketty ve siyaset felsefecisi Michael Sandel, eşitlik kavramını derinlemesine tartışıyor. Gelir, servet ve güç eşitsizliklerini ele alırken, adil bir toplum için atılması gereken adımları sorguluyorlar. Bu diyalog, krizlerle dolu bir çağda eşitliğe dair güçlü bir perspektif sunuyor. **YAKINDA**

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYIL'DA KAPİTALİZM

Donghyun Park

Küresel kapitalizmin sorunlarını ve çözüm yollarını ele alan bu kitap, ekonomik eşitsizlik, çevresel sorunlar ve finansal krizler gibi güncel meselelere eğiliyor. Park, kapitalizmin nasıl daha adil ve sürdürülebilir hale getirilebileceğine dair yeni bir bakış açısı sunuyor.

YÖNETİMSEL DAVRANIŞ

Herbert A. Simon

Nobel İktisat Ödüllü Herbert Simon, karar verme süreçlerini organizasyonların merkezine yerleştirdiği bu yapıtında, sınırlı rasyonellik ve organizasyonel davranış üzerine çığır açıcı analizler sunar. Kitap, yönetim bilimine bilimsel bir yaklaşım kazandırırken, kamu ve özel sektör yöneticileri için temel bir rehberdir. **YAKINDA**

GÖRÜNMEZ KALP

Russell D. Roberts

İktisat bilimini bir aşk hikayesiyle harmanlayan bu roman, piyasa ekonomisinin işleyişini ve insanların ekonomik kararlarını nasıl aldıklarını anlatıyor. Eğlenceli bir anlatımla iktisadın temel prensiplerini açıklıyor.

ANTİ-KAPİTALİST SAFSATALAR

Rainer Zitelmann

Zitelmann, yaygın anti-kapitalist argümanları çürütmeye çalışıyor. Kapitalizmin tarihsel başarılarını ve alternatif sistemlerin eksikliklerini vurgulayarak, kapitalizmin savunulabilir bir sistem olduğunu ileri sürüyor.

SAVUNULAMAZI SAVUNMAK

Walter Block

Provokatif ve tartışma yaratan bu kitapta Block, toplum tarafından genellikle ahlaksız veya zararlı kabul edilen meslekleri ve eylemleri özgürlükçü bir perspektifle savunuyor. **YAKINDA**

EKONOMİK EŞİTSİZLİK

Eamonn Butler

Bu kitap, ekonomik eşitsizliğin nedenlerini, sonuçlarını ve çözüm önerilerini ele alıyor. Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin toplumsal ve ekonomik etkilerini analiz ederek, farklı politikaların sonuçlarını değerlendiriyor.

KAMU TERCİHİ

Eamonn Butler

Eamonn Butler, kamu tercihi kuramını ve uygulamalarını açıklıyor. Siyasi karar alma süreçlerini ekonomik bir perspektifle analiz ederek, devlet müdahalesinin sonuçlarını ve piyasa mekanizmalarının önemini vurguluyor.

TİCARET VE KÜRESELLEŞME

Eamonn Butler

Uluslararası ticaretin tarihsel gelişimini, ekonomik teorilerini ve toplumsal etkilerini ele alarak küreselleşmenin sunduğu fırsatları ve zorlukları derinlemesine inceleyen bu kitap, ticaretin ekonomik büyüme ve sosyal değişim üzerindeki rolünü vurgularken, korumacılığın olumsuz etkilerini ve serbest ticaretin sağladığı faydaları açıklıyor.

FELSEFEYE GİRİŞ

Ahmet Arslan

Ahmet Arslan, bu kitapta felsefenin temel konularını ve düşüncülerini sade bir dille ele alıyor. Felsefi düşünceye giriş niteliğinde olan bu eser, okuyucuları felsefenin temel soruları ve akımlarıyla tanıştırıyor.

BİR ÖMÜR DÜŞÜNMEK:

Ahmet Arslan'la Nehir Söyleşi

Söyleşi: D. Özkan ve B. Kalkan

Ahmet Arslan'ın hayat ve düşünce yolculuğuna tanıklık eden bu kitap, felsefe, siyaset ve toplumsal meselelere dair derinlemesine analizler sunuyor. Yazanın düşünce dünyasının zenginliğini ve entelektüel birikimini yansıtıyor.

TEMEL HAKLARI KORUMAK

Gerhart Baum

Günümüzde temel hak ve özgürlüklere yönelik tehditleri ele alan bu kitap, özgürlükçü bir toplumun nasıl korunabileceğini tartışıyor. Eski Alman İçişleri bakanı Baum, güvenlik kaygıları- la temel haklar arasında nasıl bir denge kurulabileceğine dair önemli sorular yöneltiyor.

İNSAN HAKLARI Gerhart Baum

Gerhart Baum, insan haklarının tarihsel gelişimini, felsefi temellerini ve uluslararası hukuktaki yerini ele alıyor. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi için mücadele edenlerin sesi olan bu kitap, evrensel insan haklarının önemini vurguluyor.

POLİTİKA BİLİMİNE GİRİŞ Münici Kapani

Siyaset biliminin temel kavramlarını ve kuramlarını sade bir dille açıklayan bu eser, öğrencilerin ve siyasete ilgi duyan herkesin bu alana sağlam bir giriş yapmasını sağlıyor. Türk siyasi hayatında da önemli bir yer teşkil etmiş olan hocaları hocası Münici Kapani'nin akıcı anlatımı, politika biliminin karmaşık dünyasına temel bir giriş sunuyor.

GÜÇ VE TERCİH: Siyaset Bilimine Giriş Phillips W. Shively

Siyaset bilimine giriş niteliğindeki bu kitap, güç, otorite, devlet ve siyasi sistemler gibi temel kavramları ele alıyor. Siyaset biliminin farklı yaklaşımlarını ve kuramlarını inceleyerek, siyasi olayları anlamak için güç ve tercih prizmasından bakılabilecek bir analiz çerçevesi sunuyor.

SIYASET PSİKOLOJİSİNE GİRİŞ Cottam, Mastors, Preston ve Dietz

Siyasetin psikolojik boyutlarını inceleyen bu kapsamlı eser, siyasi davranışları anlamak için gerekli kavramsal çerçeveyi sunuyor. Yazarlar, bireysel ve toplumsal düzeyde siyaseti etkileyen psikolojik süreçleri derinlemesine analiz ediyor.

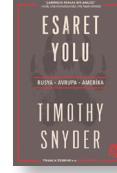
TİRANLAR NASIL DEVRİLİR Marcel Dirsus

Tiranların iktidar mücadelelerini, zorluklarla dolu yönetimlerini ve kaçınılmaz düşüşlerini inceleyen Marcel Dirsus, tarihsel ve teorik analizlerle desteklenen bu eserinde, otoriter rejimlerin doğasını ve bu rejimlerin çöküşünün uluslar için anlamlarını kapsamlı bir şekilde ele alıyor. **YAKINDA**

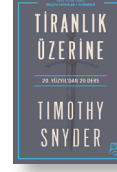
OTOKRASİ A.Ş. Anne Applebaum

Pulitzer ödüllü yazar Anne Applebaum, otokratik rejimlerin yolsuzluk, dezenformasyon ve baskı araçlarıyla nasıl uluslararası işbirlikleri kurduğunu ortaya koyuyor. Küresel bir kleptokrasi ağının izlerini süren kitap, demokrasiyi tehdit eden bu yapıların işleyişini ve Batı'nın bu tehditle mücadelesindeki zorlukları ele alıyor. **YAKINDA**

ESARET YOLU Timothy Snyder

Ünlü tarihçi Snyder, Rusya, Amerika ve Avrupa'daki özgürlük karşıtı eğilimleri inceliyor. Totaliter rejimlerin tarihsel örneklerinden yola çıkarak, günümüzde özgürlüklerin nasıl tehdit altında olduğunu ve demokrasiye yönelik tehlikeleri ele alıyor.

TİRANLIK ÜZERİNE Timothy Snyder

Ödüllü tarihçi Snyder, özgürlüğün ne olduğunu, nasıl yanlış anlaşıldığını ve onu korumamızın neden hayatta kalmamız için tek şansımız olduğunu öne sürüyor. Yazar, unuttuğumuz özgürlük idealini yeniden keşfetmeye ve birlikte çalışarak daha iyi bir gelecek inşa etme çağrısında bulunuyor.

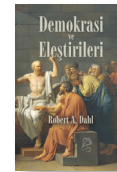
ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE Timothy Snyder

Snyder, özgürlüğün ne olduğunu, nasıl yanlış anlaşıldığını ve onu korumamızın neden hayatta kalmamız için tek şansımız olduğunu inceliyor. Yazar, unuttuğumuz özgürlük idealini yeniden keşfetmeye ve birlikte çalışarak daha iyi bir gelecek inşa etme çağrısında bulunuyor. **YAKINDA**

TOTALİTARİZMİN PSİKOLOJİSİ Mattias Desmet

Totaliter rejimlerin yükselişini ve kitle psikolojisini inceleyen bu çarpıcı kitap, insanların nasıl olup da totaliter ideolojilere kapıldığını açıklıyor. Desmet, tarihten ve günümüzden örneklerle, totalitarizmin psikolojik ve temellerini analiz ediyor.

DEMOKRASİ VE ELEŞTİRİLERİ Robert A. Dahl

Bu klasik eserinde Dahl, demokrasi kavramını ve tarihsel gelişimini inceliyor. Demokrasiye yöneltilen kuramsal eleştirileri ele alarak, demokratik sistemlerin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi için önerilerde bulunuyor. **YAKINDA**

SIYASİ DÜŞÜNCE TARİHİ Donald G. Tannenbaum

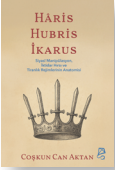
Batı siyasi düşüncesinin en önemli isimlerini ve fikirlerini ele alan bu kitap, Platon'dan günümüze uzanan bir yolculuğa çıkıyor. Tannenbaum'ın akıcı anlatımı, siyasi düşüncenin gelişim sürecini ve günümüz siyasetine etkisini keşfetmek için keyifli bir okuma imkanı sunuyor.

EPISTO-KLEROS

Coşkun Can Aktan

Episto-Kleros, kamu görevlilerinin liyakat temelli olarak kura ile rastgele seçilmesini savunan bir siyasi rejim tasarımıdır. Bu kitap, demokrasi, seçim ve atama sistemlerini eleştirerek, Epistokrasi ve Demarşiyi alternatif bir yönetim anlayışı olarak sunuyor. Aktan, liyakat ve eşit fırsatlar ilkelerine dayalı olarak, kamusal alanda daha adil ve şeffaf bir yönetim biçimi öneriyor.

HARİS, HUBRİS, İKARUS

Coşkun Can Aktan

Haris Hubris İkarus, iktidarın karanlık yüzünü, liderlerin gücü nasıl manipüle ettiklerini ve bunun toplumsal etkilerini derinlemesine inceliyor. Kitap, Makyavelizm ve siyasi manipülasyon sanatını ele alarak, tiranlığın yükselişi ve çöküşünü, demokrasinin içsel krizini sorguluyor ve geleceğe dair uyanlarda bulunuyor.

TÜRK DIŞ POLİTİKASI

William Hale

1774 yılından günümüze Türk dış politikasının tarihsel gelişimini ele alan bu kapsamlı eser, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki rolünü ve stratejilerini inceliyor. Hale, Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan süreçte, Türk dış politikasının geçirdiği dönüşümleri derinlemesine analiz ediyor.

YUMUŞAK GÜÇ

Joseph S. Nye, Jr.

Uluslararası ilişkilerde gücün yeni bir boyutunu ele alan bu klasik eser, askeri ve ekonomik gücün yanı sıra yumuşak gücün de önemini vurguluyor. Nye, kültürel etki, değerler ve diplomasi gibi unsurların nasıl bir güç kaynağı olabileceğini açıklıyor.

YANGIN HAVASI

John Vaillant

Kanada'da yaşanan büyük bir yangın felaketini merkeze alan Pulitzer finalisti bu kitap, iklim değişikliğinin orman yangınları üzerindeki etkisini çarpıcı bir şekilde gözler önüne seriyor. Vaillant, yangının hikayesini anlatırken, doğanın gücü ve insanın kınlanırlığı üzerine derin düşüncelere sevk ediyor.

SENİ ÖNCE SICAK ÖLDÜRECEK

Jeff Goodell

Küresel ısınmanın yıkıcı etkilerini çarpıcı bir şekilde ortaya koyan bu kitap, gezegenimizin karşı karşıya olduğu tehlikenin aciliyetini vurguluyor. Goodell, bilimsel veriler ve gerçek hayat hikayeleriyle, iklim değişikliğinin geleceğimizi nasıl şekillendireceğini gözler önüne seriyor.